

УДК: 376.091.12:005.963] (072)

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ

Алла Колупасва, Оксана Таранченко, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна;

У публікації представлено освітньо-професійну програму підготовки кадрів, що мають працювати в новостворених інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ). Її розроблено в контексті реалізації державної освітньої політики, зокрема концепції Нової Української Школи та імплементації низки міжнародних документів, зокрема Міжнародної класифікації функціонування (МКФ), а також з урахуванням сучасних концептуальних підходів щодо формування професійної компетентності спеціалістів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми родинами.

Ключові слова: інклюзивно-ресурсний центр, діти з особливими освітніми потребами, професійні компетентності, психолого-педагогічна допомога, супровід, інклюзивне навчання, оцінювання.

Алла Колупасва, Оксана Таранченко, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколая Ярмаченка НАПН України, г. Киев, Украина

Образовательная-профессиональная программа повышения квалификации работников инклюзивного-ресурсных центров

В публикации представлено образовательную-профессиональную программу подготовки кадров, которые должны работать во новых инклюзивного-ресурсных центрах (ИРЦ). Она разработана в контексте реализации государственной образовательной политики, в частности концепции Новой Украинской Школы и имплементации ряда международных документов, в частности Международной классификации функционирования (МКФ), а также с учетом современных концептуальных подходов по формированию профессиональной компетентности специалистов, работающих с детьми с особыми образовательными потребностями и их семьями.

Ключевые слова: инклюзивно-ресурсный центр, дети с особыми образовательными потребностями, профессиональные компетентности, психолого-педагогическая помощь, сопровождение, инклюзивное обучение, оценка.

Alla Kolupaieva, Oksana Taranchenko, Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Educational-professional program: raising the skills of employees of inclusive-resource centers

Introduction of inclusive education and deinstitutionalisation processes in the system of education that are currently taking place in the country require modernization of the training

© Колупасва А., Таранченко О., 2019

and professional development system of psycho-pedagogical staff capable of implementing the conceptual approaches of the New Ukrainian School, in particular, specialists working in the newly created inclusive-resource centers, organizational and methodological activities of which take place in accordance with the IRC Regulations. Accordingly, an educational and professional program for the staff of inclusive-resource centers was developed taking into account modern conceptual approaches to the formation of professional competence of specialists working with children with special educational needs and their families; in the context of the implementation of the state educational policy, in particular the concept of the New Ukrainian School and the implementation of a number of international documents, primarily the International Classification of Functioning (ICF).

Keywords: Inclusion and Resource Center, children with special educational needs, professional competence, psychological and pedagogical assistance, support, inclusive education, assessment.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1. Загальні положення.

Актуальність. Упровадження інклюзивного навчання та деінституалізаційні процеси в системі освіти, що нині відбуваються у країні потребують осучаснення системи підготовки та підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів, здатних реалізувати концептуальні підходи Нової Української школи, зокрема фахівців, що працюють у новостворених інклюзивно-ресурсних центрах, організаційно-методична діяльність яких відбувається згідно з Положенням про ІРЦ. Відповідно освітньо-професійна програма для працівників інклюзивно-ресурсних центрів розроблена з урахуванням сучасних концептуальних підходів щодо формування професійної компетентності фахівців, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми родинами; у контексті реалізації державної освітньої політики, зокрема концепції Нової Української Школи та імплементації низки міжнародних документів, насамперед Міжнародної класифікації функціонування (МКФ).

1.2. Цільова аудиторія.

Працівники ІРЦ, педагоги, психологи, фахівці, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами від 2 до 18 років.

1.3 Мета програми – формування професійної компетентності працівників ІРЦ у здійсненні психолого-педагогічної діяльності на основі нових концептуально підходів, що закладені в Концепції НУШ та узгоджуються з методологічними положеннями щодо впровадження інклюзивної освіти.

Програма може бути рекомендована для впровадження у системі підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів, а також системі вищої освіти для формування професійної компетентності майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю.

1.4. Профілі базових компетентностей працівників ІРЦ.

Фахівці, які працюють в ІРЦ мають на високому професійному рівні проводити комплексну психолого-педагогічної оцінку розвитку дитини, надавати психолого-педагогічну допомогу та забезпечувати системне кваліфіковане супрово-

дження дітей з ООП, їхніх родин, педагогічних працівників освітніх закладів з інклюзивним навчанням.

Відповідно, у них мають бути на достатньому рівні сформовані компетентності, які забезпечать успішну професійну діяльність.

Базові компетентності працівників ІРЦ (професійно-педагогічна, соціально-громадянська, загально-культурна, мовно-комунікативна, психологічно-фасилітативна, підприємницька, інформаційно-цифрова) охоплюють змістові, методологічні та методичні аспекти та становлять основу їхньої професійної діяльності. Зокрема:

- **професійно-педагогічна компетентність** – обізнаність із новітніми науково обґрунтованими діагностичними технологіями розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами, уміння застосовувати технології комплексної оцінки розвитку дитини; уміння ідентифікувати потреби її сильні та слабкі сторони; визначення індивідуальних додаткових послуг, необхідних для її освітньої інклюзії (відповідно до функціональних обов'язків та сфери відповідальності в освітньому процесі); здатність до ефективної командної роботи; дотримання деонтологічних норм стосунків між усіма учасниками освітнього процесу, сприяння академічному, соціальному і емоційному розвитку учнів з ООП;

- **соціально-громадянська компетентність:** знання сутності інклюзивного навчання; усвідомлення його значущості в розбудові освітньої системи на демократичних засадах; уміння визначати проблемні питання у соціокультурній, професійній сферах життєдіяльності людини та віднаходити шляхи їх вирішення, навички ефективної та конструктивної участі в реформуванні системи національної освіти;

- **загальнокультурна компетентність** – усвідомлення та визнання соціокультурного розмаїття; власної національної ідентичності як підґрунтя для розбудови системи національної освіти;

- **мовно-комунікативна компетентність** – володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування у процесі організації колективної та індивідуальної діяльності, уміння вислуховувати, відстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розміркувань та аргументації, розвиненість культури професійного спілкування, здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії (відповідних знань, вербальних і невербальних умінь і навичок залежно від комунікативно-діяльнісних ситуацій); володіння ефективними вербальними і невербальними засобами комунікації, уміння реагувати на різноманітні комунікативні потреби учнів, батьків та інших фахівців;

- **психологічно-фасилітативна компетентність** – здатність до емпатії, володіння навичками ефективної взаємодії із фахівцями та сім'єю дитини з ООП, здатність до виконання лідерських та фасилітативних функцій;

- **підприємницька компетентність** – здатність трансформувати та реалізувати психолого-педагогічні новації у сфері освіти дітей з особливими потребами;

- **інформаційно-цифрова компетентність** – знання та вміння використовувати сучасні інформаційні технології корекційно-розвивального спрямування; здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Зміст розробленої освітньо-професійної програми має забезпечити формування компетентностей слухачів.

1.5. Очікувані результати засвоєння програми для працівників ІРЦ охоплюють:

Знання та розуміння	<ul style="list-style-type: none">· сучасних тенденцій розвитку освіти загалом та у сфері освіти осіб з особливими потребами зокрема;· соціально-правових основ, законодавчих документів у сфері інклюзивного навчання;· методик і технологій щодо проведення комплексної оцінки дітей з метою визначення особливих освітніх потреб;· особливостей оцінювання освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами;· супроводження дітей з ООП та їхніх сімей в інклюзивному освітньому середовищі;· основних механізмів реалізації корекційно-розвиткових заходів;· способів забезпечення різних рівнів підтримки в освітньому процесі
Розвинені вміння	<ul style="list-style-type: none">· організувати діагностичну діяльність на компетентнісних засадах (оцінювання, прогнозування тощо);· добирати і застосовувати сучасний діагностичний інструментарій для оцінювання дитини з ООП;· проектувати заходи супроводу та підтримки дитини з ООП та її родини в інклюзивному освітньому середовищі та за його межами;· взаємодіяти у команді та здійснювати фасилітацію;· проектувати власну траєкторію фахового вдосконалення
Цінності і ставлення	<ul style="list-style-type: none">· дитиноцентризм, цінність особистості;· професійна гнучкість і постійний фаховий розвиток;· прийняття демократичних цінностей, зокрема повага до багатоманітності та полікультурності, прав людини, дитини тощо;· переконання щодо значущості участі в освітньому процесі всіх дітей (зокрема з ООП і в тому числі з інвалідністю);· рефлексія власної професійної діяльності

2. Загальна характеристика програми**2.1. Зміст програми.**

Зміст програми, зокрема системно-послідовний добір модулів і тем, зумовлений особливостями професійної діяльності фахівців ІРЦ в умовах реформування освітньої системи і визначається: вимогами до функціонування висококваліфікованих фахівців в освітній галузі, основними напрямками політики держави в цій сфері, Національною рамкою кваліфікації, вимогами до компетентностей педагогічних працівників, запитами замовників освітніх послуг та всіх учасників освітнього процесу.

Зміст програми є практично спрямованим.

2.2. Форми реалізації програми.

Програма передбачає очно-дистанційну форму навчання.

Очна форма навчання передбачає:

- інтерактивні лекції;
- тренінгові заняття;
- практичні заняття;
- дискусії;
- самостійну роботу.

Дистанційна форма навчання передбачає:

- дистанційний курс;

- вебінари;
- майстер-класи.

2.3. Терміни навчання.

Програма передбачає обов'язкову та вибірково частини.

Обов'язкова частина складається з очних сесій (18 год).

Вибіркова частина передбачає вільний вибір тем у дистанційному форматі (12 год).

Нижче представлено розподіл тем за модулями обов'язкової складової програми.

План-графік програми:

Період навчання	К-сть годин	Модулі/теми	Основні поняття
Обов'язкова складова			
Модуль 1. Інклюзивне навчання як провідна освітня тенденція. Роль та функції ІРЦ			
1 день	2	Сутність інклюзивного навчання	Інклюзивне навчання: сутність, принципи, переваги. Основні відмінності між поняттями інклюзія, інтеграція, сегрегація. Соціальна та медична модель розуміння інклюзії. Інклюзія – стратегія «Нової української школи»
	1	Національне законодавство в сфері інклюзивної освіти	Основоположні міжнародні акти щодо забезпечення прав дітей з ООП. Законодавче та нормативно-правове регулювання інклюзивного навчання в закладах освіти України
	3	Організаційно-функціональна діяльність ІРЦ як установи освіти	Завдання та функції ІРЦ. ІРЦ у системі органів управління освітою. Кадрове забезпечення ІРЦ. Документація ІРЦ. Міжвідомча співпраця
Модуль 2. Методичні аспекти функціонування ІРЦ			
2 день	1	Діти з ООП в інклюзивному середовищі	Діти з ООП: визначення, перелік, класифікація у світі МКФ-ДП
	2	Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини	Етапи проведення комплексної оцінки: планування, інформування про проведення оцінки, підготовка матеріалів для проведення комплексної оцінки, проведення, звіт фахівців за сферами оцінювання. Рекомендації щодо застосування сучасних методик WISC-IV, LEITER-3, CONNERS-3, PEP-3, CASD. Підготовка та затвердження загального Висновку за результатами комплексної оцінки, інформування батьків та передача їм Висновку, моніторинг реалізації рекомендацій ІРЦ, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг. Повторна комплексна оцінка
	2	Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП	Сутність ІПР. Технологія індивідуального планування та впровадження ІПР (вивчення можливостей і потреб учня, розроблення ІПР, реалізація ІПР, моніторинг ІПР, перегляд та внесення змін
	1	Співпраця з командою психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП	Склад та завдання команди психолого-педагогічного супроводу дитини. Роль ІРЦ у команді психолого-педагогічного супроводу. Форми підтримки вчителів закладу освіти

Модуль 3. Психолого-педагогічна допомога дітям з ООП та їхнім родинам			
3 день	2	Психолого-педагогічна допомога дітям із сенсорними порушеннями (зору, слуху, мовлення)	Діти з сенсорними порушеннями (зору, слуху, мовлення): ознаки та особливості. Труднощі участі дітей у навчанні і суспільному житті. Загальні стратегії підтримки в освітньому середовищі облаштування просторово-фізичного середовища; розвиток мовленнєво-комунікативної сфери; розвиток когнітивної сфери; розвиток емоційно-вольової сфери; загальні рекомендації щодо навчальної діяльності. Корекційно-розвиткова діяльність
	2	Психолого-педагогічна допомога дітям із когнітивними порушеннями (затримкою психічного розвитку, порушеннями інтелектуального розвитку, розладами аутистичного спектра)	Діти з когнітивними порушеннями (затримкою психічного розвитку, порушеннями інтелектуального розвитку, розладами аутистичного спектра): ознаки та особливості порушень. Труднощі участі дітей у навчанні і суспільному житті. Загальні стратегії підтримки в освітньому середовищі облаштування просторово-фізичного середовища; розвиток мовленнєво-комунікативної сфери; розвиток когнітивної сфери; розвиток емоційно-вольової сфери; загальні рекомендації щодо навчальної діяльності. Корекційно-розвиткова діяльність
	1	Психолого-педагогічна допомога дітям з порушеннями опорно-рухового апарату	Діти з порушеннями опорно-рухового апарату: ознаки та особливості порушень. Труднощі участі дітей у навчанні і суспільному житті. Загальні стратегії підтримки в освітньому середовищі облаштування просторово-фізичного середовища; розвиток мовленнєво-комунікативної сфери; розвиток когнітивної сфери; розвиток емоційно-вольової сфери; загальні рекомендації щодо навчальної діяльності. Корекційно-розвиткова діяльність
	1	Батьки як учасники освітнього процесу	Шляхи співпраці з батьками. Стратегії ефективного спілкування. Поради батькам щодо навчання та виховання дітей. Покрокова інструкція для батьків щодо зарахування дітей з ООП до закладів освіти. Чинне законодавство України щодо прав та відповідальності батьків дітей з ООП
	1	Модуль 4. Контрольно-діагностичний	Тестування

ЛІТЕРАТУРА

1. Основна.

1. Данілавичуте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За заг. ред.

А. А. Колупаєвої. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: неук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук, К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»). – С. 215.

3. Колупаєва А. А. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, Е. А. Данілавичуте, С. В. Литовченко. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 197 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Колупаєва А. А. Методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами у контексті освітнього реформування // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 1(85). – 2018. – С. 7–13.

5. Колупаєва А. А., Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне півробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 192 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

6. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. – Київ, 2010. – 96 с.

7. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта від основ до практики: монографія. – Київ «Атопол». – 2016 р. – 152 с <http://lib.iitta.gov.ua/708170/>

8. Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі. Навчально-методичний посібник /

[Н. О. Квітка, Л. В. Коваль, Н. М. Компанець, А. А. Колупаєва, І. В. Луценко, за заг. ред. док. пед. наук, проф. Колупаєвої А. А.]. – К., 2014. – 254 с.

9. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 68–76.

10. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник: / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: «АСК», 2012.–308 с.

11. Педагогічні технології інклюзивного навчання: Навчально-методичний посібник/ А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – Київ: Видавнича група «Атопол», 2015 – 136 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

12. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах/ За заг.ред. Колупаєвої А. А. – К.: ТОВ ВПЦ «ЛітописХХ» - 2010. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

13. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. /Укладач – Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 70 с.

14. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Укладачі Луценко І. В., Заєркова Н. В. під заг. ред.Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 66 с.

15. Таранченко О. Ефективні технології викладання в інклюзивній школі/ О. М. Таранченко // Початкова школа. – 2017. – №5. – С. 50–54.

16. Таранченко О. М. Соціальне інтегрування: ключовий концепт інклюзії // Особлива дитина: навчання і виховання. – № 3(83). – 2017. – С. 7 – 15.

17. Таранченко О. М. Соціокультурний контекст змін в освіті осіб з особливими потребами в Україні // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 4(80). – 2016. – С. 87 – 96.

18. Таранченко О. М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / ОМ Таранченко, ЮМ Найда - К.: Видавнича група «АСК», 2012.

19. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-методичний посібник/Уклад. Т. Скрипник. – Харків: Факт, 2015. – 40 с.

20. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.

21. Федоренко О. Теоретико-методичні основи педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 2(78). – 2016. – С. 50 – 58.

22. Федоренко О. Ф. Інклюзивне навчання: оцінювання досягнень учнів з особливими освітніми потребами // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 2 . – 2018.

23. Федоренко О.Ф. Універсальний дизайн в сфері освіти: організації діяльності з опанування програми для всіх дітей // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 1(85). – 2018.

24. Association for Supervision and Curriculum Development.

2. Нормативно-правова.

1. «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»: постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15.08.2011. Редакція від 16.08.2017, ст.8, ст.4, ст. 3–5

2. The Salamanca Statement on Principle, Policy and Practice in Special Needs Education. [Electronic recourse]. – Retrieved from www.unesco.org/education/educprog/sne/salamanc/stateme.html (10.08.2011.)

3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017., ст.33, ст. 27

4. Концепція Нової Української школи / Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

5. Нормативний бюлетень: довідник / Уклад. Луценко І. В. – Київ – Чернівці: «Букрек», 2017. – 48 с.

6. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсні центри: постанова Кабінету Міністрів України №545 від 12.07.2017. Редакція від 16.08.2017

3. Додаткова

1. Гордон Драйден, Джанет Восс Революція в навчанні - Перекл. М. Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с. – С. 130.

2. Д. Деплер, Т. Лорман, У. Шарма. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах//Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – 2009 р.–№3.–С.9–14

3. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів (переклад з англійської). – Львів: Товариство «Надія», 2000.– 256 с.

4. Инклюзивное образование : Методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей / Галина Булат, Светлана Курилов, Николае Букун [и др.]. – Кишинев : Б. и., 2016

5. Инклюзивное образование методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей/ Галина Булан, Родика Соловей, Вера Балан и др. Часть 1. Проект «Интеграция детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные школы» Кишинев.–2016.–168с.

6. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практич. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві]; пер.з англ. – К.: - СПД – ФО Парашин І. С., 2010. – 296 с.

7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.

8. Таранченко О. М. Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної науки та практики: монографія / Таранченко О. М. – К.: ТОВ «Поліпром», 2013. – 513 с.

9. Томлінсон, Керол Енн (Tomlinson, Carol Ann). «Намічаємо шлях до диференційованого викладання» Educational Leadership [Освітнє лідерство]. Association for Supervision and Curriculum Development [Асоціація нагляду й розроблення курикуруму].
10. Тэнкерслей Д., Брайкович С., Хандзар С. Инструмент профессионального развития для улучшения качества педагогов начальной школы (ISSA). – Режим доступа: <http://docplayer.ru/31365106-Instrument-professionalnogo-razvitiya-dlya-uluchsheniya-kachestva-raboty-pedagogov-nachalnoy-shkoly.html>
11. Федоренко О. Особливості впровадження технології спільного викладання у процес навчання учнів із порушеннями слуху в різних типах освітніх закладів / О. Федоренко // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 4(72). – 2014. – С. 75 – 80.
12. Федорович І. Розумне пристосування. Від теорії до практики. Київ, 2017. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13736.pdf>
13. Чорнобой Е. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта : посібник. / Е. Чорнобой, О. Красюкова-Еннс. – К. : Паливода А.В., 2012. – 32 с.
14. Школа для кожного: посібник / Упорядник: Байда Л. Ю. – К., 2015. – 60 с.
15. Alberta Education. Elements of effective teaching practice: Differentiated instruction [Основи ефективного вчителювання: диференційоване викладання]. www.learnalberta.ca/content-teacher/kes/pdf/or_ws_tea_elem_02_diffinst.pdf
16. Alberta Education. Elements of effective teaching practice: Differentiated instruction [Основи ефективного вчителювання: диференційоване викладання]. www.learnalberta.ca/content-teacher/kes/pdf/or_ws_tea_elem_02_diffinst.pdf
17. Assessment as Learning: Using Classroom Assessment to Maximize Student Learning. Thousand Oaks, CA: Corwin, 2003.
18. Corps P. Classroom Management (2008). Office of overseas programming and training support, information collection and exchange, 132 p. – Режим доступу: <http://files.peacecorps.gov/multimedia/pdf/library/m0088.pdf>
19. Deppeler, J. (1998). Professional development workshops: Supporting people with disabilities. Melbourne: Impact.
20. Hoover, J. J. & Patton, J. R. (2004). Differentiating standards-based education for students with diverse needs [Диференціація освіти на основі стандартів для учнів з різними потребами]. Remedial and Special Education, 25(2), 74–78.
21. Kolupayeva A., Taranchenko O., Danilavichute E. (2014), Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori , Jeffrey P. Bakken , Sandra Burkhardt , Festus E. Obiakor , Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351
22. Loreman, T. (2010). A content-infused approach to pre-service teacher preparation for inclusive education. In C. Forlin (Ed.), Teacher education for inclusion: Changing paradigms and innovative approaches (pp. 56–64). Abingdon, UK: Routledge
23. Loreman, T., Deppeler, J., & Harvey, D. H. P. (2010). Inclusive education: Supporting diversity in the classroom. Abingdon, UK: Routledge.
24. Loreman, T., Deppeler, J.M. & Harvey, D.H.P. (2005) Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms. [Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах]. Australasian Journal of Special Education. 2005, 29(2), 117–127.
25. Loreman, T.J., Deppeler, J., Harvey, D. (2005) Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom, pp. 134–139.

26. Rabb, K. & Andrews, J. (2000). Planning and delivering instruction in inclusive classrooms [Планування і втілення диференційованого викладання в інклюзивних класах] (Ch. 12). *Exceptional Children* (2nd Ed.). Scarborough, ON: Nelson Thomson Learning.

27. Rose, D. H., & Meyer, A. (2002). Teaching every student in the digital age: Universal Design for Learning. Retrieved July 12, 2007, from the.

28. The Taxonomy of Educational Objectives [Таксономія освітніх завдань]. <http://www.humboldt.edu/~tha1/bloomtax.html>.

29. Tim Loreman, Donna McGhie-Richmond, Alla Kolopayeva, Oksana, Tarenchenko, Dymtro Mazin, Cheryl Crocker & Roman Petryshyn (2016) A Canada-Ukraine collaborative initiative for introducing inclusive education for children with disabilities in Ukraine: participant perspectives. *School Effectiveness and School Improvement*, 2016 Vol. 27, No. 1, 24–44, <http://dx.doi.org/10.1080/09243453.2015.1018912>.

30. Tomlinson, C. (2004). The mobius effect: Addressing learner variance in schools [Ефект мебіуса: врахування розмаїття учнів у школах]. *Journal of Learning Disabilities*, 37(6), 516–24.

31. Tomlinson, C. A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms [Як диференціювати викладання у класах, де навчаються діти з різним рівнем здібностей] – 2nd Ed. Alexandria, VA: ASCD. Chapters 1 & 2. Chapter 14.

32. UNESCO. Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all [Electronic resource] – Retrieved from <http://www.unesdoc.unesco.org> (12.08.2011); UNESCO. The flagship on education for all and the rights of persons with disabilities: Toward inclusion. [Electronic resource] - Retrieved from: <http://www.unesco.org> (12.08.2011).

IV. Internet-джерела

1. Earl, L & Lee, L, 2000, Learning, for a change: school improvement as capacity building, *Improving Schools*, 3(1), 30-8.

2. Goddard, J.T., & Bohac Clarke, V. (2007). The cycles of school change: Toward an integrated developmental model [Цикли шкільних змін: на шляху до інтегрованої моделі розвитку]. *Journal of Educational Thought*, 41(2), 105–124.

3. <http://groups.to/includingsamuel/>

4. <http://knowledgeloom.org/pd>

5. Mitchell, C & Sackney, L, 2000, *Profound Improvement: Building capacity for a learning community*, Lisse, Netherlands, Swets & Zeitlinger; Toole, J C & Louis, K S, 2002, The role of professional learning communities in international education. In Leithwood, K & Hallinger, P (eds), *Second International Handbook of Educational Leadership and Administration*, Dordrecht, Kluwer.

6. Spedding, S. 2001, *Teachers as Agents of Change*. In P J Foreman (Ed) *Integration and inclusion in action*. [Сюзан Спеддін. Вчителі як провідники змін.]

7. Stoll, L & Fink, D, 1998, The cruising school: The unidentified ineffective school. In Stoll, L & Myers, K (eds), *No Quick Fixes: Perspectives on schools in difficulty*, London and Bristol, PA, Falmer Press and Taylor and Francis.

8. www.IncludingAllKids.org

9. www.includingsamuel.com/resources

10. Інтернет-ресурс:<http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/norm-baza.html>

11. Публікації в електронних базах даних «Education Full Text» [Повнотекстові матеріали з питань освіти] та «Education Resources Information Center (ERIC)» [Інформаційний центр освітніх ресурсів]